

Averroes, Nesuvislost nesuvislosti

Banić-Pajnić, Erna

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 1989, 15, 219 - 221**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:315127>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-08-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Averroes, *Nesuvislost nesuvislosti*, Naprijed, Zagreb 1988.

Averroes ili Ibn Rushd (1126—1198) u evropsku filozofsku tradiciju ulazi prije svega kao *Komentator* i to komentator Filozofa, dakle Aristotela. Poznato je da je razvio specifičnu formu komentara Aristotelovih djela (tzv. veliki, srednji komentar te sažetke) te da je svojim komentarima, koji od sredine 13. do sredine 17. stoljeća važe za standardne komentare Aristotela na Zapadu, nastojao oko »čišćenja« grčkih interpretacija Aristotelove filozofije od neoplatoničkih utjecaja.

Uz to je, međutim, u evropskoj duhovnoj povijesti prisutan i svojom vlastitom filozofijom izloženom u nekolicini na latinski uglavnom neprevedenih religiozno-filozofijskih spisa (pored u ovoj knjizi prevedene *Nesuvislosti* to su još *Odlučna rasprava o sukladnosti vjere i filozofije*, *Rasprava o tome može li tzv. tvarni um ili ne može poimati izdvojene oblike*, *Rasprava, o supstanciji sfere*, *Rasprava o spregnutosti uma s čovjekom* itd. /Naslove smo naveli prema prijevodima Daniela Bučana u uvodnom dijelu/).

U vezi s gore rečenim postavljaju se odmah dva pitanja: ponajprije pitanje značenja i odnosa dva vida filozofske djelatnosti Ibn Rushda, odnosno pitanje koje od njih imade pretežuće značenje: da li je, dakle, Averroes utjecajniji i značajniji kao komentator ili kao filozof koji je izgradio vlastitu filozofiju ili eventualno filozofijski sustav, kojim je utjecao na suvremenike i kasnije filozofe.

Drugo je pitanje, najuže vezano uz prvo, u kakvom su međusobnom odnosu ta dva vida Averroesove filozofske djelatnosti. Može li se, dakle, Averroes komentator tako striktno odvajati od Averroesa filozofa? (što bi značilo da je u komentarima bio doista samo komentator te da u njima nisu razabirljivi elementi njegove vlastite filozofije, a s druge strane, da je u navedenim djelima, što nisu komentari, izložio neku svoju vlastitu, sustavno izvedenu prepoznatljivu filozofiju).

Način na koji su ova pitanja formulirana odražava zapravo dosad u povijesnofilozofijskim prikazima Averroesa prevladavajuću tendenciju, koja je, promatrajući odvojeno te njegove dvije djelatnosti, išla uglavnom na tezu o Averroesu komentatoru, čiji su komentari od povijesnofilozofijskog značenja, s izgrađenom vlastitom filozofijom od sporednog značenja.

No, produbljenija istraživanja Averroesova djela, kojih je u posljednje vrijeme sve više, pokazuju da je neopravdano i u samim djelima neutemeljeno Averroesovu filozofsku aktivnost prikazivati ovako simplificirano i suviše shematski. Pokazuju pak to na temelju uvida u činjenicu da ni komentari nisu isključivo referiranje Aristotelovih stavova, već da i oni sadrže i Averroesove vlastite stavove. Pokazalo se, isto tako, da komentari ne iznose naprosto samo povijesno preživjela rješenja već da oni, a zahvaljujući činjenici što mnoga mjesta u Aristotelovoj filozofiji, usprkos mnogostrukoj i višekratnoj prorađenosti, još uvijek nije moguće jednoznačno tumačiti, iznose kao specifične interpretacije teze što ih valja uvažavati u svakom ozbiljnijem raspravljanju o tim još uvijek dokraja neriješenim pitanjima.

I napokon, svakom je onom tko bar donekle poznaje Averroesovo djelo poznato da se u njega zapravo ne može govoriti o jedinstvenoj filozofiji (ili još manje sustavu) koji bi dosljedno zastupao u svojim djelima (što vrijedi i za komentare i za originalna djela), već je moguće govoriti o kolebanjima i traganju za adekvatnim rješenjima, pa čak i kad se radi o teoriji po kojoj je postao poznat (onoj o jedinstvenosti aktivnog uma).

Iz svega je vidljivo u kakvoj se dilemi nalazi svatko tko treba da se odluči za prevođenje jednog Averroesova djela koje bi bilo reprezentativno za njega kao filozofa, a napose onda kad se radi o prvom prijevodu jednog Averroesova djela na jedan jezik, kad se dakle tim djelom — prijevodom dotični filozof uvodi u jednu kulturnu sredinu.

Da se i naš prevodilac, Daniel Bučan, našao u takvoj dilemi, proizlazi iz uvodnog dijela ove knjige u kojem, svjestan da će prvo pitanje što će mu se kao prevodiocu postaviti biti ono o motivima za izbor upravo odabranog spisa, navodi svoje motive i razloge što su ga naveli na prevođenje spisa »Nesuvislost nesuvislosti«. Ponajprije, po Bučanu »Cjelinu njegove (sc. Averroesove) vlastite filozofije ipak u najvećoj mjeri sadrže njegova izvorna djela«. A zatim: »To djelo (sc. Tahafut at-tahafut) — raspravljajući o polemici s teolozima sva filozofijski relevantna pitanja što proizlaze iz problema poimanja Boga — sadrži, sažeto, cjelokupnu Averroesovu filozofiju« (LIII).

Naš se prevodilac, dakle, odlučio za prijevod spisa u latinskoj varijanti poznatog kao »*Destructio destructionis*«, a na arapskom originalu kao »*Tahafut at-Tahafut*«. Pojašnjavajući nešto neuobičajeniji prijevod naslova Bučan ističe kako mu se »*Nesuvislost nesuvislosti*« činilo boljom varijantom prijevoda arapskog termina *tahafut*, koji doslovno znači *samouništenje* ili *samorazaranje*. Varijanta *nesuvislost* po našem prevodiocu zgodnija je u usporedbi s prijevodom latinskog termina (razaranje) ukoliko upozorava na »konotaciju reflektivne radnje izraza *tahafut*«.

Sam spis »*Nesuvislost nesuvislosti*« nastao je u periodu kad se Averroes osjeća ponukanim da brani filozofiju od napadaja teologa (u to vrijeme inače piše i eseje o objedinjivosti filozofije i religije, dakle intenzivno se bavi problemom odnosa filozofije i teologije). U ovom spisu konkretno radi se o pobijanju Algazalijevih napadaja na filozofiju Alfarabija i Avicenne (protiv kojih je *Al-gazali* (1058—1111) napisao spis »*Destructio philosophorum*«). Prvo moderno izdanje priredio je Agostino Nifo u Veneciji 1497. godine.

Preciznije govoreći spis je uperen protiv Algazalijeva svođenja svega na jedan jedini uzrok — na Boga i ujedno njegova dokidanja mogućnosti znanja (i znanosti) što bi iz toga slijedilo. Upravo u obranu teze o mogućnosti znanja ustaje Averroes, koji na uzročno-posljedičnim svezama što povezuju sve u svijetu utemeljuje tu mogućnost, braneći ujedno i tezu o »svrhovitoj razločnosti« svijeta, što opet nije nužno u protivnosti spram teze o Bogu kao najvišem uzroku.

Činjenica je da bismo prijevod bilo kojeg Averroesova spisa u našoj sredini dočekali s velikim odobravanjem (s obzirom na to da još uvijek nemamo prijeвода ni njegovih na latinski prevedenih komentara, te je tako ovaj glasoviti komentator Aristotelovih djela u našoj široj kulturi, a potom i uže filozofskoj javnosti gotovo posve nepoznat). Pogotovo pak s odobravanjem treba pozdraviti jedan prijevod poput ovoga što nam ga je sačinio Daniel Bučan, u izdanju opremljenom danas već gotovo neophodnim znanstvenim aparatom (prijevod popraćen uvodom koji donosi kratku biografiju Averroesovu, bibliografiju te kratku povijest recepcije Averroesovih djela u okviru evropske filozofijske tradicije, s posebnim osvrtom na djelo »*Tahafut at-Tahafut*«, te rezimeom osnovnih značajki Averroesove filozofije). Uz to, ovo izdanje donosi i popis relevantne recentne sekundarne literature, napose one što se odnosi na spis čiji je prijevod pred nama.

U prilog gore naznačenoj tezi o dobrološlom svakom djelu što se odnosi na Averroesa i njegovo djelo govori i činjenica da u našoj, poglavito na zapadnoevropsku filozofsku tradiciju orijentiranoj kulturnoj sredini gotovo da i nema radova koji bi bili posvećeni ne samo Averroesu već i ostalim značajnim arapskim misliocima, a onda i cjelokupnoj vrlo bogatoj i za razvoj evropske misli toliko značajnoj tradiciji arapske filozofije, čije zasluge za tradiranje nekih od najznačajnijih dostignuća i djela grčke filozofije i znanosti evropskom Zapadu nisu još dovoljno istražene i vrednovane.

Za svaku je, dakle, pohvalu ovaj prijevod spisa »*Thafut at-Tahafut*« Daniela Bučana, koji je on popratio bilješkama, za koji je napisao predgovor i priredio rječnik osnovnih naziva, oslanjajući se pritom, kako je na početku upozoreno, na danas najpoznatije izdanje toga djela — ono Mauricea Bouygesa (»*Averroès, Tahafot at-tahafot*«. Texte arabe établi par M. B., Beirut, 1930), na engleski prijevod teksta S. van der Bergha te na latinski prijevod Calea Calanymosa, što je prijevod hebrejskog prijevoda.

To, dakle, što nam se po prvi put pruža mogućnost uvida u jedan izvorni Averroesov tekst na hrvatskom predstavlja svakako najveću vrijednost i značenje ovog poduhvata D. Bučana. S obzirom na nepoznavanje jezika originala teksta, u procjenu vrijednosti samog prijevoda ovdje se ne možemo upuštati.

Na kraju bismo zaključili: za poželjeti je još samo da nam u što skorije vrijeme postanu dostupna na hrvatskom i ostala Averroesova djela (pritom valja napomenuti da bi za izučavanje hrvatske filozofske baštine od naročitog interesa bili upravo Averroesovi komentari Aristotelove filozofije, na koje su se oslanjali i mnogi hrvatski filozofi napose oni iz razdoblja humanizma i renesanse. Latinska su izdanja /uglavnom stara/ teško dostupna, a bez mogućnosti uvida u komentare na koje se naši mislioci pozivaju teško je provesti precizne analize njihovih tekstova).

ERNA BANIC-PAJNIC

Michael Frede/Günther Patzig: *Aristoteles »Metaphysik Z«: Text Übersetzung und Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München 1988, 2 Bde, 121; 345 S.

Od Aristotelovih spisa, tradiranih pod naslovom »Metafizika«, knjiga Zeta uz Lamdu je najčešće komentirana budući da pokušava dati odgovor na jedno od ključnih pitanja filozofije, naime pitanje o bitku za koje Aristotel smatra da će uvijek svraćati pozornost ljudskog duha i da nikada neće biti do kraja razjašnjeno: *αἰεὶ ζητούμενον καὶ αἰεὶ ἀπορούμενον, ἢ τὸ ὄν, τοῦτό ἐστι τίς ἢ οὐσία* Met. Z 1, 1028 b 3—4. I. Düring primjerice smatra da su tzv. knjige o bivstvu (Substanzbücher) ΖΗΘ najdragocjeniji spisi u Corpusu Aristotelicumu (usp. Aristoteles. Darstellung und Interpretation seines Denkens, Heidelberg 1966, S. 590). Upravo zbog ove izrazite važnosti i ne začuđuje da su Frede i Patzig samo knjizi Zeta posvetili dva opsežna sveska. U prvom je uz opširan uvod, u kojem je prikazana problematika spisa i razmotren njegov odnos u sklopu cijele »Metafizike«, sadržan brižljivo ediran grčki tekst s njemačkim prijevodom, a u drugom je donesen iscrpan, riječ po riječ, komentar teksta.